



1. Studiezaal van het gemeentearchief Breda in 1958. Het bordje 'niet roken' was noodzakelijk, want bijna alle mannen rookten toen. (SAB, H. Chabot, 19580189)

# Bredase historici

## Van pastoor Juten tot onderwijzer Anne Hallema (1900-1970)

door

Ton Kappelhof

### Intro

In 1961 bezocht ik voor het eerst het gemeentearchief Breda dat toen gevestigd was aan het Stads erf. Een vriendje van me wist dat je daar zo maar zonder te hoeven betalen binnen kon lopen. Hij was bezig met zijn genealogie, ik was geïnteresseerd in de Slotbossche Toren in Oosterhout. Ik werd daar door de heer Deelder, die sigaren van het type bolknak rookte, goed geholpen. Bij latere bezoeken viel het mij op dat er af en toe iemand binnenkwam met een groot kaal hoofd. Dat was mgr. dr. J. de Lepper die even spiedend om zich heen keek wie er nu weer was en zich daarna zonder aarzelen naar de kamer naast de studiezaal haastte. Daar zat de gemeentearchivaris, drs. F. Brekelmans achter een bureau omringd door leren en perkamenten banden.<sup>1</sup> Vervolgens ontspoon zich een druk gesprek tussen Frans en Jan over hun beider onderzoek.

### Onderzoeksvraag

In dit artikel geef ik een overzicht van mensen die in Breda of de Baronie zijn geboren en/of daar lang hebben gewoond en die tussen 1900 en 1970 een noemenswaardige bijdrage hebben geleverd aan de geschiedschrijving van Nederland en/of die van stad en land van Breda. Tot de Baronie behoorde ook Roosendaal. Daar ontstond vanaf 1930 een kring van mensen die zich met de lokale geschiedenis bezighielden. Dit circuit stond echter los van dat in Breda en verdient een aparte studie.<sup>2</sup> Ik heb mij beperkt tot mensen die overleden zijn. Anders zou ik het werk van nog levende en zeer actieve historici zoals, om er enkele te noemen, Frans Gooskens, Paul Klep, Karel Leenders, Gerard Otten en mij zelf, moeten gaan beschrijven.

Ik vang aan met een beschrijving van de infrastructuur die noodzakelijk is, wil historisch onderzoek van de grond komen. Daarna komen de mensen die onderzoek hebben gedaan en erover hebben gepubliceerd. Ik heb 23 personen geselecteerd op kwaliteit en kwantiteit. Twee van hen worden nader uitgelicht. Deze selectie is uiteraard subjectief. In de conclusie ga ik vooral in op het karakter van hun geschiedschrijving en schets een profiel van de mensen die zich hiertoe aangetrokken voelden.

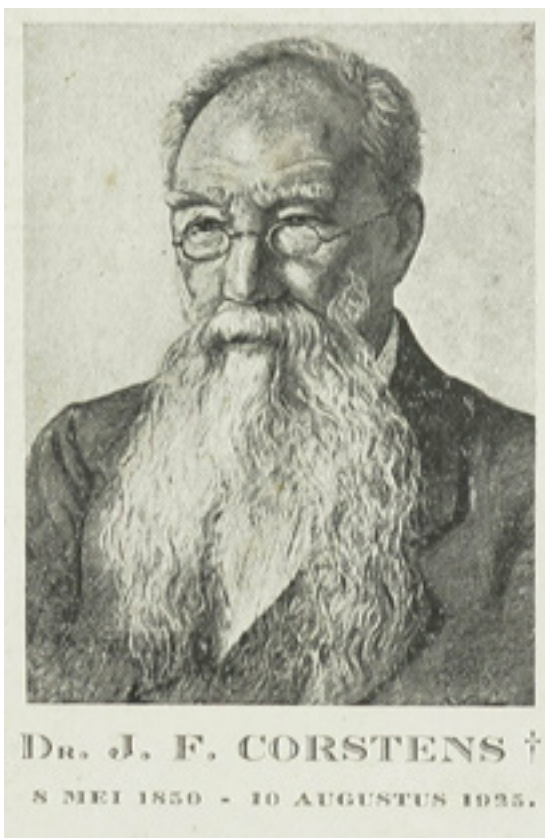
## | De infrastructuur

Historisch onderzoek is er niet vanzelf. Nodig zijn in ieder geval: de beschikbaarheid en toegankelijkheid van bronnen, de mogelijkheid om resultaten van onderzoek te publiceren, en clubs waar onderzoekers elkaar ontmoeten. Zeker zo belangrijk zijn scholing en begeleiding van mensen die op onderzoek uit willen gaan. Op de achtergrond spelen opleidingsniveau, culturele politiek en cultureel klimaat een niet te onderschatten rol.

### *Archieven*

Archieven waren in deze periode de voornaamste bron voor informatie. Voor het behoud en het beheer van archieven en beeldmateriaal zoals kaarten en prenten moesten er archivariissen zijn. Zij zorgden ervoor dat de stukken niet gestolen werden of verloren gingen. Zeker zo belangrijk was ordening en ontsluiting van het materiaal.

Breda was de derde gemeente in Brabant na 's-Hertogenbosch en Helmond die in 1862 een archivaris in dienst nam. Dit was mr. G.A. Kleijn die vijf jaar later op nog jonge leeftijd overleed. Zijn weduwe was wegens acute geldnood gedwongen over te gaan tot een veiling van Kleijns bibliotheek. Daarin bleek zich een groot aantal stukken uit het oude stadsarchief te bevinden. Het gemeentebestuur was onaangenaam verrast, maar kon niets anders doen dan de meeste waardevolle documenten opkopen. Daarna gebeurde er een tijd lang niets. Het college van Gedeputeerde Staten keurde de gemeentebegroting van 1879 af omdat een voor de inventarisatie van het archief bestemde post van 300 gulden was weggelaten.<sup>3</sup> Er moest een aan het Algemeen Rijksarchief (thans Nationaal Archief) verbonden Hagenaar aan te pas komen, Jan Hendrik Hingman, die een inventaris maakte die in 1887 in druk verscheen.<sup>4</sup> Voor het eerst was er een voor die tijd goed overzicht van het stadsarchief tot 1813. In 1893 werd dr. J.F. Corstens tot gemeentearchivaris benoemd waarmee een tot heden doorlopende serie van Bredase archivariissen aanving.<sup>5</sup>



2. Tekening van dr. J.F. Corstens, gemeentearchivaris van Breda en conrector van het Stedelijk Gymnasium Breda. (SAB, 19620048)

Er gingen in deze tijd overigens wel stukken verloren doordat de archivaris te goeder trouw documenten uitleende die daarna niet werden teruggegeven. Veel documenten kwamen terecht bij Prosper Cuypers van Velthoven, een heer van stand, die een boek over de geschiedenis van de Nederlandse Opstand wilde schrijven. Het grote boek kwam er niet, na zijn dood kocht het Rijk zijn verzameling op een veiling.

Het beheer van dorpsarchieven viel onder de gemeentesecretaris, maar er was tot 1918 geen enkel toezicht. Ongetwijfeld zijn er daarom veel documenten uit dorpsarchieven verloren gegaan. Pas na 1950 ontstonden er in West-Brabant streekarchivariaten en kreeg het archiefbeheer een professioneel karakter. West-Brabant was een van de gebieden waar men met dit systeem, dat gebruik maakte van de in 1949 ingevoerde wet op de gemeenschappelijke regeling, de archiefzorg, experimenteerde.<sup>6</sup>

De eerste in 1918 tot stand gekomen Archiefwet bepaalde dat archieven die naar een archiefbewaarplaats waren overgebracht openbaar waren, dat wilde zeggen dat iedereen ze kon raadplegen.<sup>7</sup> In de praktijk was het óók na 1918 toch zaak een goede relatie op te bouwen met de archivaris, anders kwam men niet ver. 'Gewone' mensen werden niet gemakkelijk toegelaten, je moest weten dat archieven überhaupt ter inzage waren. In het jaar 1955 bezochten 504 mensen het Bredase gemeentearchief, dat is gemiddeld nog geen twee per werkdag.<sup>8</sup> In de studiezaal heerste een slechts door het carillon van de Grote Kerk doorbroken stilte.

### *Verenigingen*

Na 1920 ontstond er een clubje van onderzoekers die elkaar in de studiezaal van het gemeentearchief leerden kennen en informatie uitwisselden. Door de geschiedenisleraren Enklaar (Stedelijk Gymnasium) en Verberne (Onze Lieve Vrouwe Lyceum) werd in 1937 de Philologisch-Historische Kring opgericht. Na de oorlog kwam in 1948 de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda 'De Oranjeboom' tot stand die meteen begon met de uitgave van het jaarboek waarin dit artikel is opgenomen. In Roosendaal werd al veel eerder namelijk in 1930 door de tekenleraar Johan Werz de Oudheidkundige Kring De Ghulden Roos opgericht.<sup>9</sup> Deze begon met de aanleg van een verzameling schilderijen en voorwerpen waaruit een museum, het nog bestaande Tongerlohuys in Roosendaal, ontstond. Toen dit wegens het uitbreken van de oorlog in 1940 moest worden gesloten, kwam men op het idee een jaarboek uit te geven om de donateurs te binden. Ook dit jaarboek met daarin artikelen over Roosendaal, Nispen en Etten-Leur bestaat nog.

Na de oorlog ontstonden in Brabant her en der heemkondekringen. Breda was er al vroeg bij met een kring die in 1953 werd opgericht. Pas na 1970 zouden de kringen een rol gaan spelen in het historische bedrijf.

### *Periodieken*

In 's-Hertogenbosch was het in 1837 opgerichte Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen gevestigd. Dit was een elitair genootschap dat een museum opbouwde, een bibliotheek annex prentenkabinet aanlegde en regelmatig zijn 'Handelingen' uitgaf. Het Genootschap gaf soms ook boeken uit. In Breda had het Genootschap echter nauwelijks leden. Na de Tweede Wereldoorlog maakten de Handelingen plaats voor het tweemaandelijks tijdschrift *Brabantia*, dat zich na 1960 ontwikkelde tot een algemeen cultureel tijdschrift voor de hele provincie.

In 1883 werd voor het eerst geprobeerd voor Brabant een historisch tijdschrift uit te geven. Dit was het door de Helmondse gemeentearchivaris August Sassen geredigeerde *Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis, Taal- en Volkenkunde*. Het tijdschrift was op een originele wijze geïllustreerd, maar kreeg te weinig abonnees. Teleurgesteld kondigde Sassen in augustus 1886 aan dat hij het zich niet kon veroorloven er nog langer geld op toe te leggen. In dit tijdschrift verschenen af en toe artikelen over stad en land van Breda.



3. Titelpagina van het door August Sassen geredigeerde *Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis, Taal- en Letterkunde*. Het bestond van oktober 1883 tot september 1885.

In 1889 werd een nieuwe poging ondernomen met de *Noordbrabantsche Volks-Almanak*. Ook deze mislukte. Drie maal is echter scheepsrecht en dat bleek met het vanaf 1894 verschijnende tijdschrift *Taxandria* dat vijftig jaargangen volmaakte.<sup>10</sup> Oprichter was de onderwijzer Willem J.F. Juten die lid van de Tweede Kamer en burgemeester van Wouw was. Uitgever was Willems oudste broer Jan Juten die in Bergen op Zoom een drukkerij had. Een derde broer Gerard werd seculier priester. Vanaf 1904 werkte deze mee als auteur, na de dood van zijn broer Willem werd hij in 1930 de enige redacteur. *Taxandria* hanteerde dezelfde formule als zijn twee voorgangers. Naast geschiedenis was er ook ruimte voor genealogie en volksgebruiken, verder veel bronnenuitgaven. In 1905 telde *Taxandria* 223 abonnees waarvan er 14 in Breda en 12 in de Baronie woonden, voornamelijk in Roosendaal.

# TAXANDRIA.

---

---

TIJDSCHRIFT VOOR  
NOORDBRABANTSCHЕ GESCHIEDENIS  
EN VOLKSKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

**W. J. F. JUTEN.**

SCHOOLOPZICHER IN HET AARDONDERDEELT BERGEN-OP-ZOOM,  
LID DER STATEN VAN NOORD-BRABANT,

EN

**G. C. A. JUTEN,**

R. K. PREDIKER EN KAPELAAN TE SAS-VAN-GRUYT, LID VAN VERSCHILLENDE  
BELEEDIG GEMEENSCHAPPEN.

MET WELWILLENDE MEDEWERKING VAN VELE DESKUNDIGEN.

TWAALFDE JAARGANG.

---

T W E E D E R E D I C K S.

TWEEDE JAARGANG.

---

BERGEN-OP-ZOOM.

GEBROEDERS JUTEN.

1905.

4. Titelpagina van het door de gebroeders Willem en Gerard Juten geredigeerde tijdschrift *Taxandria*. Het bestond van 1894 tot 1943.

Tenslotte was er nog het tijdschrift *Sinte Geertruydsbronne*, dat van 1924 tot 1940 verscheen. Het had dezelfde opzet als *Taxandria*. Hierin verschenen ook artikelen over stad en land van Breda.

### *Opleiding*

Een studie geschiedenis aan een universiteit was toen wegens de hoge kosten voor maar weinig mensen haalbaar. Er waren tot 1923 maar vier universiteiten waar men geschiedenis kon studeren: Leiden, Amsterdam, Utrecht en Groningen. De in Breda gevestigde Koninklijke Militaire Academie gaf maar weinig impulsen aan het historisch onderzoek. Vanaf 1923 werd het ook mogelijk om aan de Katholieke Universiteit Nijmegen geschiedenis te studeren. Er was echter een andere weg die voor katholieken begaanbaar was, namelijk de priesteropleiding. Deze bestond uit een klein en een groot seminarie. Het klein was vergelijkbaar met gymnasium alpha, op het groot werden zes jaar lang filosofie en theologie onderwezen en naar ik aanneem ook (kerk)geschiedenis. Het klein seminarie van het bisdom Breda was gevestigd op het landgoed Ypelaar in de gemeente Ginneken en Bavel, het groot op het landgoed Bovendonk in de gemeente Hoeven. De kosten wogen hier minder zwaar en ouders waren trots dat een van hun zonen priester werd. Een derde weg was een opleiding tot onderwijzer. Het curriculum van een kweekschool loog er toen niet om en verschaftte een goede basis om historisch onderzoek te kunnen doen. Vanaf 1955 werd H.F.J.M. van den Eerenbeemt actief aan de Rooms-Katholieke Economische Hogeschool, waaruit later Tilburg University zou ontstaan. In 1961 werd hij daar benoemd tot gewoon hoogleraar. Hij stimuleerde veel sociologen en historici om een proefschrift te schrijven.<sup>11</sup>

### *Het culturele klimaat en de overheid*

Sassen klaagde in 1886 dat er zo weinig interesse was voor de eigen Brabantse geschiedenis. Tot na de Tweede Wereldoorlog had Brabant geen volwaardig provinciaal museum en geen symfonieorkest. Er was echter wel cultureel leven, maar dat bewoog zich op andere terreinen. Er werd veel gemusiceerd en er waren overal schuttersgilden, maar er werd weinig gelezen en nog minder gestudeerd. De heersende mentaliteit was dat 'oude papieren' nergens voor dienden en dat opgraven vooral het vinden van schatten ten doel had. Dit was niet bevorderlijk voor goed historisch onderzoek.

In 1942 nam de Bredase burgemeester B.W.Th. van Slobbe het initiatief om de geschiedenis van Breda te schrijven. De oorlog en allerlei tegenslagen zorgden ervoor dat deel I, dat tot 1568 liep, pas in 1952 verscheen. Afgezien daarvan nam de overheid weinig initiatieven. De delen II en III verschenen later.

## | De Bredase geschiedschrijvers

Ik heb twee onderzoekers geselecteerd omdat zij veel werk van goede kwaliteit hebben gepubliceerd. Dit zijn Piet Boeren en Jan de Lepper. Boeren was zowel op regionaal als op nationaal niveau actief, De Lepper alleen regionaal. Deze keuze is uiteraard subjectief. Ik ben tijdens mijn onderzoek meer historici (21 stuks) tegengekomen. Hun gegevens zijn opgenomen in de bijlage.

## | Jan de Lepper (1905-1985)

*Loopbaan*

Jan de Lepper werd geboren in Breda aan de Haven.<sup>12</sup> Hij studeerde klassieke talen in Nijmegen en promoveerde daar in 1940 op een in het Latijn geschreven proefschrift over de laat-Romeinse veldheer Bonifatius die gouverneur van de provincie Africa was en in 432 overleed.<sup>13</sup> Na zijn priesterwijding in 1930 werd hij aangesteld als leraar Latijn en Grieks aan het klein seminarie Ypelaar. Van 1948 tot 1952 was hij rector van het Onze Lieve Vrouwe Lyceum, daarna tot aan de opheffing in 1969 rector van het klein seminarie Ypelaar. Hij werd ook lid van het kathedraal kapittel van het bisdom Breda.



5. Portret van dr. J.L.M. de Lepper, 1980. (SAB, Stevens Fotografie, 19870045)

*Theologische en pastorale opvattingen*

De Lepper werd opgeleid aan het groot seminarie in Hoeven. Daar werden jonge mannen die priester wilden worden opgeleid in de geest van de ideeën van Vincentius à Paulo en andere Franse geestelijken die in de zeventiende eeuw leefden. Alsof er daarna niets meer gebeurd was. Het priesterschap was een zeer verheven ambt, de priester stond ver boven de gewone gelovigen. Hij (het ambt was gereserveerd voor mannen) diende een hoge ethische standaard te hebben. Een vervelend gevolg was wel dat de priester ook ver van de gelovigen af stond en communicatiestoornissen zich geregeld voordeden. Uit de preken van De Lepper gehouden voor seminaristen blijkt dat hij er een groot zondebesef op na hield. Voor velen was hij een moeilijk toegankelijke man. De Tweede Vaticaans Concilie leidde bij de zestigjarige geestelijke tot een ommekeer. Hij werd milder en nam steeds meer afstand van het gesloten in zich zelf gekeerde katholicisme. Van nature was De Lepper geen autoritaire man, hij was bovenal wetenschapper en trad niet graag op de voorgrond.

*Historisch werk*

Vanaf 1962 publiceerde hij met grote regelmaat artikelen in het jaarboek *De Oranjeboom*, het bisdomblad *Overweg* en historische vaktijdschriften. Deze gingen over de geschiedenis van de katholieke kerk in Breda en Baronie tussen 1637 en 1820.<sup>14</sup> Vooral de praktijk van het geloof, niet zozeer de instituties, vond hij belangrijk. Hoe gingen geestelijken en gelovigen met elkaar om, hoe en waarover werd er gepreekt en hoe gaven mensen hun geloof vorm. Bij hem geen geklaag over onderdrukking en te veel belasting. Deze

benadering, die zich vanaf 1966 duidelijk aftekende, was voor die tijd modern. Daarvoor was (en is) wel veel onderzoek nodig in archieven omdat katholieken in de zeventiende en achttiende eeuw veel minder opschreven dan protestanten.<sup>15</sup> Enkele van zijn latere artikelen gingen over niet-katholieke onderwerpen. In 1970 schreef hij over een vroege vakbond van typografen in Breda, het jaar daarop beschreef hij milieuvuiling op de Haagdijk in de achttiende eeuw en in 1981 ging het over een heel andere kerk dan de katholieke, namelijk het Leger des Heils. Zijn artikelen hebben een mooie stijl. Hij stond zeer sceptisch tegenover nieuwe methoden die ontleend waren aan de sociologie. De na 1965 in zwang komende kwantitatieve methode was voor hem een brug te ver. Meneer, zo zei hij mij bij de uitreiking van het jaarboek *De Oranjeboom* waarin mijn artikel over de communicantencijfers was opgenomen, de aantallen communicanten die de pastoors aan de deken doorgaven, dat stelde niets voor. De heren deden er maar een gooi naar. Achteraf bezien geef ik Jan de Lepper gelijk.

#### *Organisatorisch werk*

Ik vermoed dat De Lepper zich het liefste bezighield met onderzoek en schrijven. Als rector kon hij echter veel regelen en dat kwam de Bredase geschiedschrijving ten goede. Hij zat lang in de redactie van het jaarboek *De Oranjeboom* en schreef twee hoofdstukken voor deel II van de *Geschiedenis van Breda* dat in 1977 verscheen.

#### | Piet Boeren (1909-1993)

##### *Onderwijs en promotie*

Petrus Cornelis Boeren werd geboren in Etten. Zijn voorouders waren boeren in Princenhage. Na onderwijs te hebben gevolgd bij de Broeders van Huijbergen wilde Piet priester worden. Hij volgde in Vaals op het Collegium Josephinum van de Duitse redemptoristen het gymnasium. Hij koos echter evenals bijvoorbeeld Corstens (zie bijlage) voor een bestaan als burger. In Nijmegen legde hij in 1934 zijn doctoraal examen geschiedenis af.<sup>16</sup> Hij trok daarna naar Gent waar de universitaire opleiding in de mediëvistiek hoog stond aangeschreven. In zeer korte tijd schreef hij een proefschrift over mannen en vrouwen die zich in het graafschap Vlaanderen tussen de negende en de veertiende eeuw opdroegen aan een abdij of kapittel.<sup>17</sup> Zij gingen daarmee behoren tot de *familia* en stonden onder voogdij van de abt of deken van het kapittel. Dat bood bescherming tegen hebbelijke edelen. In ruil daarvoor hoefden zij aan de kerk alleen jaarlijks vaste bedragen in geld te betalen. Het in het Frans geschreven proefschrift bevat edities of regesten van 87 oorkonden uit de periode 700 – 1514. Boeren toonde hiermee aan goed met oorkonden overweg te kunnen. Op 27 april 1936 promoveerde hij hierop in Nijmegen bij de jezuïet prof. dr. W. Mulder, de eerste hoogleraar geschiedenis aan deze universiteit. In de jaren dertig publiceerde hij artikelen in het blad *Sint Jansklokken*, het orgaan van het bisdom 's-Hertogenbosch.<sup>18</sup>

##### *De Groot-Nederlandse gedachte*

Na zijn promotie publiceerde hij in korte tijd veel boeken en artikelen over uiteenlopende onderwerpen. In 1939 schreef hij een boekje waarin hij probeert aan te tonen dat de heilige Willibrord ook in Brabant gemissionieerd heeft. In dat jaar werd door de katholie-

ken gevierd dat Willibrord, de eerste bisschop van Utrecht, 1200 jaar daarvoor gestorven was. In een ander boekje, gepubliceerd in 1942, over hertog Jan I van Brabant wordt deze hertog, die in 1292 omkwam bij een steekspel, bezongen als een krachtig heerser die in 1288 in de slag bij Woeringen de aartsbisschop van Keulen en zijn bondgenoten versloeg. Hij sluit af met:

De enige juiste zienswijze is deze, dat hertog Jan, op krachtiger wijze dan zijn voorgangers dit deden, het Rijnland als een deel van Nederland [sic] heeft behouden. Niet de verhouding van Brabant ten opzichte van het H. Roomse Rijk, maar de verhouding van Nederland (ten westen van de Rijn) ten opzichte van Overland (ten Oosten van de Rijn) was de inzet van de slag bij Woeringen. In zoverre is de slag van betekenis voor de Groot-Nederlandse gedachte.<sup>19</sup>

De Groot-Nederlandse gedachte was een beweging die streefde naar een staatkundige vereniging van Nederland met Vlaanderen. Boeren hing deze gedachte aan maar breidde de gedroomde staat uit met het Rijnland. Dit was een volslagen irreëel idee, zeker gezien de politieke situatie in 1942! Nergens blijkt echter dat Boeren sympathiseerde met het nationaalsocialisme of het fascisme.

Tussen 1941 en 1944 verschenen drie boeken over de abdij van Rolduc, een uit de twaalfde eeuw stammend klooster bij Kerkrade. Boeren heeft ook later veel gepubliceerd over Limburg. In 1942 verscheen van zijn hand een in opdracht van de Tilburgse Kamer van Koophandel en Fabrieken geschreven boek over de economische geschiedenis van de wolstad. Het onderwerp stond ver van hem af, maar dat was geen beletsel om het aan te pakken.

In 1941-1942 verscheen het *Monasticon Batavum*, een driedelig werk dat geschreven was op verzoek van de afdeling Letterkunde van de Nederlandse Academie van Wetenschappen. Dit werk wilde een overzicht geven van alle kloosters in Nederland tot 1813. De samensteller, dr. Michael Schoengen, rijksarchivaris in Overijssel, had het werk bij zijn overlijden onvoltooid achtergelaten. Boeren kreeg de taak om het op fiches geschreven materiaal te bewerken en te redigeren. Al doende ontdekte hij dat er zeer veel fouten in zaten. Later werd hij uitgenodigd om lid te worden van de Academie.



6. Portret van Piet Boeren. (Digitaal Wetenschapshistorisch Centrum – KNAW)

*Boeren als dichter*

Van geheel andere aard waren vijf gedichtenbundels die tussen 1938 en 1945 in Maastricht verschenen. Boeren dichtte in het Nederlands én in het Frans! Enkele bundels zijn geïllustreerd door Chris Bender, een ervan is opgedragen aan Boerens niet met name genoemde vrouw. Veel gedichten gaan over zijn dromen, over hartstocht en verlangen, over verdriet en pijn. Ook in de jaren vijftig publiceerde hij nog een bundel gedichten. Zijn literaire werk publiceerde hij onder het pseudoniem Pierre Delcombe. Dat is wel heel wat anders dan een oorkonde met zijn formele volgens een strak formulier geschreven tekst!

Boeren sympathiseerde met de in de tweede helft van de negentiende eeuw levende Franse dichters Arthur Rimbaud en Paul Verlaine. In het katholieke zuiden zal de man op de straat zeker niet geweten hebben wie dit waren, maar de katholieke geestelijkheid zal zijn wenkbrauwen hebben gefronst. Beide mannen leidden een zwerfend bestaan en onderhielden een homoseksuele relatie met elkaar. Verlaine was verslaafd aan alcohol en absint en probeerde Rimbaud tevergeefs met een pistool neer te schieten. Dat waren in het Brabant van 1940 zeer kwalijke zaken waarover men amper durfde te praten. Uit alle geschriften van Boeren blijkt dat hij zeer francofiel was.

*Terug op het spoor van de geschiedschrijving*

In 1942 was Boeren stadsarchivaris van Venlo en in 1946 redacteur van het door de jezuïeten uitgegeven Vlaamse opinieblad *De Linie*. Kort na de oorlog zette de net in Nijmegen tot hoogleraar benoemde Louis Verberne een vierdelig werk op over de geschiedenis der Nederlanden.<sup>20</sup> Boeren nam het eerste deel voor zijn rekening. Hoewel dit werk nu totaal verouderd en vergeten is, is Boerens bijdrage goed geschreven en nog steeds leesbaar. Bij de behandeling van de vorstendommen die later de Nederlanden zouden uitmaken komt Brabant op de eerste plaats. In het in 1982 verschenen deel II van de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* komen Vlaanderen en Henegouwen als eerste aan de beurt gevolgd door Brabant en Limburg.

Tussen 1956 en 1969 schrijft hij elf artikelen voor het jaarboek *De Oranjeboom*. Ze gaan bijna allemaal over de middeleeuwse geschiedenis. Deze artikelen gaan over onderwerpen als de plaatsnaam Breda, de hertogelijke enclaves Gageldonk en Hambroek en de pastoors van Gilze in de dertiende eeuw. Boeren ontdekte dat leden van de dynastie Van Breda-Van Schoten naar Palestina waren getrokken en burggraaf waren geweest in Mecklenburg.

In 1965 verschijnt zijn boek over de heren van Breda en Schoten tussen circa 1100 en 1281.<sup>21</sup> Hij maakt in dit boek aannemelijk dat de eerste dynastie van de heren van Breda uit de omgeving van Tienen kwam.<sup>22</sup> De familie had echter ook bezit in Waals-Brabant in de omgeving van Marbais en in Henegouwen en was verwant met de heren van La Roche in de Ardennen. Boeren laat de stamreeks van de heren van Breda en Schoten beginnen met Hendrik van Brunenheim en maakt hem tot heer van Groot Zundert in 1116. Daar zet ik een groot vraagteken achter. Boerens reconstructie van de geschiedenis van dit geslacht tot circa 1200 leunt zwaar op aannamen die voor discussie vatbaar zijn.

*Catalogi van verzamelingen handschriften*

Na 1969 is Boeren klaar met Breda en de Baronie. In 1960 trad hij in dienst van de universiteitsbibliotheek van Leiden als conservator westerse handschriften. Dat bleef hij tot aan zijn pensionering in 1974. Zijn twee laatste grote werken zijn catalogi van de verzameling liturgische handschriften van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en van

de handschriften van het met deze bibliotheek nauw verbonden Museum Meermanno Westreenianum ook in Den Haag.<sup>23</sup> Deze catalogi getuigen van een groot meesterschap in de materie. Na zijn dood verscheen er in *De Oranjeboom* geen in memoriam. Dat lijkt mij ten onrechte: Boeren was een boeiende en veelzijdige persoonlijkheid en hij leverde een grote bijdrage aan de middeleeuwse geschiedschrijving van Breda en zijn Baronie.

## | Afsluiting

Ik selecteerde 23 personen die tussen 1900 en 1970 een grote bijdrage hebben geleverd aan de Bredase geschiedschrijving. Twee van hen kregen extra aandacht. Onder deze 23 was maar één vrouw. Na 1970 veranderde dat geleidelijk. Vrouwen spelen tegenwoordig in de Bredase geschiedschrijving een sterke partij. Zij leveren veel bijdragen aan het jaarboek en zitten ook in de redactie. De meeste onderzoekers waren in of rond Breda geboren. Hun opleidingsniveau was zeer hoog.

De 23 onderzoekers hadden de volgende kwalificaties:

- universitair gevormd 20
- hoogleraar aan een universiteit 5
- conservator aan het wetenschappelijke bibliotheek 1
- directeur van een onderzoeksinstituut 1
- katholieke geestelijken 4, verdeeld in drie seculiere priesters van het bisdom Breda en één kapucijn die woonde in het klooster aan de Schorsmolenstraat in Breda.
- archivaris 4.
- burgemeester 2.

Een groot aantal werkte in het onderwijs zoals Corstens die les gaf in klassieke talen en Commissaris die les gaf in geschiedenis op het klein seminarie Ypelaar. Anne Hallema was van beroep onderwijzer en gaf les op de tuchtschool.

Van Sofie Drossaers en Diederik Enklaar kon ik niet vinden of zij tot een kerkgenootschap behoorden en zo ja welk, Anne Hallema was Nederlands Hervormd, Henri van der Hoeven was dat vermoedelijk ook, de anderen waren Rooms-katholiek. Gommers was burgemeester van Halsteren en Zevenbergen, Willem Juten was burgemeester van Wouw. Burgemeesters van kleine gemeenten hielden honderd jaar geleden tijd over voor historisch onderzoek. De burgemeester van Breda nam in 1942 het initiatief tot een overzichtswerk.

Het was een tamelijk deftig gezelschap van heren van stand. Een deel beoefende de geschiedenis als een hobby, anderen deden dit beroepshalve, al was ook bij hen liefde voor het verleden de grote drijfveer. Boeren, Vermaseren en Verberne hadden sympathie voor een nauwere band tussen Nederland en Vlaanderen. Tot politieke activiteiten leidde dit echter niet.

De meeste onderzoekers werkten solitair, maar ze kenden elkaar goed. Ik vond weinig sporen van conflicten. Alleen een samenwerkingsproject tussen de geschiedenisleraren Vermaseren en Melief mislukte wegens tegengestelde karakters.<sup>24</sup> Grote projecten waren er maar weinig. De geschiedschrijving van de gemeente Breda werd door burgemeester Van Slobbe geëntameerd, maar verliep niet bepaald vlot. Toen de vereniging *De Oranje-*

boom in 1962 vijftien jaar bestond verscheen er een dubbeldik jaarboek met daarin artikelen die een breder gebied bestreken.

De meeste onderzoekers waren katholiek. Enkele schrijvers zoals Hallema en Corstens probeerden de regionale geschiedenis te populariseren, anderen zoals Cerutti bleven binnen de academische vesting. Van archivarissen werd toen verwacht dat zij publiceerden uit hun archieven. Toen de studiezalen drukker werden en na 1945 gevormde archieven steeds meer aandacht vroegen, kwamen veel archivarissen in een spagaat terecht tussen het steeds meer tijd opslurpende management en wat zij ook graag deden, artikelen en boeken schrijven over historische onderwerpen.

Het leven en werk van twee onderzoekers, Piet Boeren en Jan de Lepper, heb ik uitgebreid geanalyseerd. Boeren bleek niet, zoals ik dacht, een saaie kamergeleerde te zijn. Hij dichtte en was van veel markten thuis zoals ook wordt aangegeven in het ontroerende In memoriam door prof. dr. W.P. Blockmans. Jan de Lepper begon als een traditionele katholieke geestelijke, maar zwaaide om na 1965. Hij werd milder en verliet de benauwende Roomse vesting. Zijn bijdrage aan de redactie van het jaarboek *De Oranjeboom* was groot. Twee katholieken, de een priester en de ander leek. Zij zijn representatief voor de kleine groep mensen die zich met de geschiedenis van stad en land van Breda bezig hielden.

**Bijlage: biografische gegevens over Bredase historici**

Tenzij anders vermeld putte ik deze uit het door het Huijgens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis gemaakte en onderhouden Biografisch Portaal.<sup>25</sup> Dit geeft toegang tot alle belangrijke biografische woordenboeken.

**Piet Boeren (1909-1994)**

Zie hierboven

**Frans Brekelmans (1917-2012)**<sup>26</sup>

Frans werd geboren in Stratum bij Eindhoven. Al snel verhuisde het gezin naar Princenhage waar zijn vader een timmerfabriek had. Hij begon te publiceren in de krant toen hij nog op het Onze Lieve Vrouwe Lyceum zat. Na een opleiding als archivaris en een studie rechten in Nijmegen werd hij in 1957 benoemd tot gemeentearchivaris van Breda, de baan waar hij naar uit had gezien. Hij bleef daar tot aan zijn pensionering in 1982. De activiteiten van een gemeentearchivaris bestreken toen een breed veld. De archivaris werd gezien als de hoeder van de 'oudheid', van alles wat met het verleden van doen had. Frans hield zich dus bezig met archiefbeheer, geschiedschrijving, monumentenzorg en archeologie. Hij beperkte zich daarbij wel tot 'zijn' land, de stad Breda en haar (zijn) baronie. In 1965 promoveerde hij in Nijmegen op een proefschrift over het ontstaan van Baarle-Hertog.

De bijdrage van Frans aan de Bredase geschiedschrijving kenmerkt zich vooral door artikelen over kleine onderwerpen: een landhuis, een kapel, een boerenhoeve of een herenhuis in Breda. Frans was geen man van de synthese, de geschiedschrijving op basis van een groots concept zoals de Groot Nederlandse gedachte. Hij was wel heel precies. Wat hij schrijft staat als een huis.

Achter de droge feiten zat altijd liefde voor het verleden dat verklaarde wat we nu zagen. Frans was een integere man die zoals ik zelf ervaren heb ieder het zijne toedeelde. Van 1956 tot 1982 was hij secretaris van de redactie van dit jaarboek.

**Carel Brok (1931 – 2001)**<sup>27</sup>

C.J.M. Brok studeerde geschiedenis in Nijmegen en werd daarna leraar geschiedenis aan het Onze Lieve Vrouwe Lyceum. Hij promoveerde in 1964 in Nijmegen op een proefschrift over de verhouding tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs in Breda in



7. Portret van dr. C.J.M. Brok voor zijn boekenkast, 1971. (SAB, Johan van Gorp, JVG197102XX765)

de negentiende eeuw. Na 1964 publiceerde hij weinig meer omdat al zijn tijd in beslag werd genomen door het onderwijs. Vanaf 1969 was hij rector van de Bredase Avondscholengemeenschap, later genaamd Baroniecollege.<sup>28</sup>

**Felix Cerutti (1915-1970)**

Geboren in Breda als zoon van de gemeenteontvanger F.F.X. Cerutti.<sup>29</sup> Studeerde van 1934 tot 1939 rechten in Nijmegen. Vanaf omstreeks 1935 deed hij onderzoek op het Bredase gemeentearchief naar de rechtsgeschiedenis van Breda en omgeving in de middeleeuwen. Resultaat waren twee hoofdstukken in deel I van de geschiedenis van Breda die tot zijn beste werk behoren en nog steeds van belang zijn voor de geschiedenis van de stad Breda tot 1568. Hij was een van de oprichters van De Oranjeboom. In 1956 verscheen deel I

van zijn grote werk, een publicatie van de rechtsbronnen van stad en land van Breda in de middeleeuwen. Eveneens in 1956 werd hij benoemd tot hoogleraar in de rechtsgeschiedenis in Nijmegen. In 1970 kwam hij om het leven bij een auto-ongeluk. Cerutti was bevriend met Frans Brekelmans. Frans voltooide dan ook de uitgave van de rechtsbronnen die tot 1504 loopt.

### **August Commissaris (1897-1957)**

Geboren in Rucphen. Seculier priester van het bisdom Breda.<sup>30</sup> Leraar geschiedenis aan het klein seminarie Ypelaar, daarna pastoor van de parochie van het H. Hart in Oosterhout. Commissaris werd vooral bekend als auteur van schoolboeken die in de jaren vijftig en vroege jaren zestig veel werden gebruikt. Hij sympathiseerde met de beweging *Brabantia Nostra* die het eigene van 'Brabant' wilde behouden en zich afzette tegen mensen van buiten vooral als dat niet katholieke 'Hollanders' waren. Zijn schoolboeken namen zo veel van zijn tijd in beslag dat hij niet tot wetenschappelijk onderzoek kwam.

### **Jan F. Corstens (1850-1925)**

Geboren in Voorburg (ZH). Hij wilde eerst priester worden, maar koos in een laat stadium – hij zat al op het groot seminarie van Warmond – voor het huwelijk.<sup>31</sup> Van 1889 tot 1891 studeerde hij klassieke talen in Leiden en promoveerde daar in 1894. Van 1892 tot aan zijn dood was hij leraar oude talen aan het Stedelijk Gymnasium tevens conrector. Hij werd in 1893 benoemd tot gemeentearchivaris van Breda. Oprichter van de Vereeniging Stedelijk Museum en president van de Sociëteit 'De Katholieke Kring', een bolwerk van conservatieve katholieken. Hij publiceerde veel in Bredase kranten en in *Taxandria*. In 1900 verscheen een bundeling van artikelen die steeds op archivalische bronnen waren gebaseerd.

### **Sofie W.A. Drossaers (1886-1986)**

Geboren in de gemeente Teteringen aan de Ginnekenweg (een deel van deze straat behoorde tot 1927 tot de gemeente Teteringen). Na haar eindexamen aan het Stedelijk Gymnasium studeerde zij letteren en wijsbegeerte in Leiden. Daar promoveerde zij ook in 1915 op een proefschrift over de diplomatieke betrekkingen tussen de Republiek en Spanje tussen 1678 en 1684.

Vanaf 1912 was zij werkzaam op het Algemeen Rijksarchief in Den Haag (nu Nationaal Archief) waar zij opklom tot hoofdchartermeester, destijds een hoge rang in het archiefwezen. Haar grote werk is de inventarisatie van het oudste gedeelte van het archief van de Nassause Domeinraad tot 1581.<sup>32</sup> Dit archief is in 1834 ontstaan als gevolg van een splitsing van het Huisarchief Oranje-Nassau in een deel dat naar het koninklijk paleis aan het Noordeinde verhuisde (thans Koninklijk Huisarchief) en een deel dat achterbleef op het Algemeen Rijksarchief en de naam kreeg van Nassause Domeinraad omdat veel stukken handelen over het beheer van de domeinen van de prins van Oranje. De inventaris bestond uit tien delen en is voorzien van een regestenlijst. Het maken van regesten was (en is) een tijdrovend karwei. Sofie bleef ongehuwd en uitte openlijk kritiek op het feit dat het archiefwezen een mannenwereld was waar met veel *dédain* op vrouwen werd neergekeken. Na haar pensionering werkte zij mee aan een bronnenpublicatie met onder meer enkele boedelinventarissen van het kasteel van Breda.

### **Diederik Th. Enklaar (1894-1962)**

Geboren in Utrecht. Hij promoveerde daar in 1922 bij de hoogleraar middeleeuwse geschiedenis O. Oppermann op een proefschrift over een Utrechts onderwerp. In 1923 werd hij benoemd tot leraar geschiedenis aan het Stedelijk Gymnasium in Breda, later tevens tot conrector. Ondertussen bleef hij publiceren enerzijds over onderwerpen die de school van Oppermann interesseerden, anderzijds over cultuurhistorische onderwerpen zoals mensen die aan de zelfkant leefden ('Varende Luyden') en rechtshistorische zaken zoals de gemene gronden in Noord-Brabant waarover hij in 1941 een bronnenpublicatie liet verschijnen. In 1946 werd hij in Utrecht de opvolger van Oppermann. Een slopende ziekte zorgde er echter voor dat hij de gewekte verwachtingen niet waar kon maken.

### **Johan W.A. Gommers (1871-1944)**

Geboren in Rijsbergen als zoon van de burgemeester. Hij koos hetzelfde beroep als zijn vader en werd burgemeester van Halsteren en daarna van Zevenbergen. Zijn belangrijkste werk is een in 1909 door het Provinciaal Genootschap uitgegeven geschiedenis van het dorp Rijsbergen. Omstreeks 1930 publi-

ceerde hij nog over volksverhalen in het tijdschrift *Sinte Geertruydsbronne*.

### **Jan van Haastert (1919-1995)**

Geboren in Gestel bij Eindhoven. Na een loopbaan in de internationale handel werd hij in 1972 verbonden aan het gemeentearchief Breda. Van Haastert was een harde werker die zich snel inwerkte in de geschiedenis van Breda en aan het publiceren sloeg, alleen al in het jaarboek *De Oranjeboom* negen artikelen. Het strafrecht had daarbij zijn bijzondere belangstelling.

### **Anne Hallema (1893-1973)**

Geboren in Tzum (Fries: Tsjom) een kerkdorp in Friesland ten zuiden van Franeker.<sup>33</sup> Van 1912 tot 1915 was hij onderwijzer aan een protestants-christelijke school in Franeker. In 1922 volgde een aanstelling bij de 'tuchtschool' in Ginneken, het nog bestaande 'De Heiacker' aan de Bouvignedreef. In een tuchtschool werden minderjarige jongens geplaatst die zich aan een strafbaar feit schuldig hadden gemaakt en door de rechter waren veroordeeld tot opname. Hallema was daar groepsleider en gaf ook godsdienstles.

In 1917 verscheen zijn eerste in het Fries geschreven publicatie over een Fries onderwerp. Daarop volgde een stroom van boeken en artikelen over de meest uiteenlopende onderwerpen. In 1963 verscheen zijn duizendste artikel in de *Bredasche Courant*, een dagblad met een neutrale signatuur. Het is niet eenvoudig een lijn te ontdekken in het historisch werk van deze rasechte Fries. Al dat geschrijf had iets maniakaals, maar het leidde wel tot popularisering onder mensen die een dik boek over een historisch onderwerp liever lieten liggen als zijnde 'te geleerd', maar die wel iedere dag de krant lezen.

### **Henri van der Hoeven (1843-1924)**

Henri werd geboren in Breda. Zijn vader was majoor der genie en auteur van een nog steeds zeer bruikbaar boek over de geschiedenis van de vesting Breda. De familie Van der Hoeven was verwant aan de Bredase protestantse familie Snellen en speelde een belangrijke rol bij de vorming van het landschap ten westen van Zundert. Henri studeerde in Leiden en promoveerde daar in 1864. Na in Breda advocaat en procureur te zijn geweest volgde in 1879 een aanstelling aan de

universiteit Leiden tot hoogleraar in het strafrecht. Na zijn pensionering schreef hij een boek over de geschiedenis van de gemeente Zundert. In 2020 verscheen hiervan ongewijzigde herdruk met een 'leeswijzer' van Karel Leenders waarin een koppeling wordt gelegd tussen het werk van de professor uit Leiden en de stand van zaken rond de geschiedschrijving van Zundert nu.<sup>34</sup>

### **Gerard Juten (1875-1944)**

Gerard werd geboren in Bergen op Zoom.<sup>35</sup> Na zijn priesterwijding in 1899 was hij kapelaan in Sas van Gent, Oosterhout en Ginneken. In 1916 benoemde bisschop Hopmans hem tot pastoor van Willemstad, een hele kleine parochie, zodat Gerard alle tijd kon besteden aan zijn grote liefde, de geschiedenis van West-Brabant. Hij publiceerde de oorkonden van de twee middeleeuwse Bredase instellingen waarvan de archieven de grote stadsbrand van 1534 hadden overleefd, het begijnhof en het augustinessenklooster Vredenberg in Boeimeer. Al snel raakte hij betrokken bij het door zijn broer Willem geleide tijdschrift *Taxandria*. Na diens dood werd hij de enige redacteur wat een hoop werk met zich mee bracht. Hij publiceerde zelf ook veel in *Taxandria* en in regionale kranten. Zijn grote werk, een geschiedenis van de parochiën van het bisdom Breda, kwam echter niet af.

### **Jan de Lepper (1905-1985)**

Zie hierboven.

### **Clemens Th. Lohmann (1918-1999)**

Clemens werd geboren in Breda.<sup>36</sup> Na een studie geschiedenis en Nederlands in Utrecht volgde een opleiding tot archivaris en een aanstelling tot gemeente-archivaris van Breda in 1954. In 1957 stapte hij over op het toen opgerichte regionaal archief 'De Markkant' dat bestond uit de gemeenten Prinsenbeek, Etten-Leur, Hoeven, Oudenbosch en Standdaarbuiten. Hij bleef daar tot aan zijn pensioen in 1982.

Lohmanns grote verdienste is de collectie foto's die hij maakte van gebouwen in zijn werkgebied en die in 2000 werd verworven door het Stadsarchief Breda. Lohmann beperkte zich niet tot grote in het zicht vallende gebouwen zoals kerken en buitenplaatsen, maar fotografeerde boerderijtjes die gesloopt zouden worden en interieurs. Industrieel erfgoed, dat pas vanaf ca. 1975 als een mo-



8. Clem Lohmann maakte veel foto's, ook van zaken die meestal niet gefotografeerd werden zoals een in wanorde verkerend en onveilig opgeborgen archief, in dit geval vermoedelijk het oud-archief van de gemeente Princenhage, 1971. (Foto C.Th. Lohmann, CL0262711)

9. In de jaren zeventig werden er nog volop gesloopt. Een door Clem Lohmann gemaakte foto van een ingestorte schuur in Prinsenbeek, 1970. (SAB, C.Th. Lohmann, LO322702)



nument werd aangemerkt, had ook zijn aandacht. Overigens fotografeerde ook zijn collega Frans Brekelmans op grote schaal.

#### **Louis Merkelbach van Enkhuizen (1895-1980)**

Louis werd geboren in Breda.<sup>37</sup> Zijn vader had een ijzergieterij, zijn moeder kwam uit Amsterdam. Hij werd in 1921 tot priester gewijd waarna hij achtereenvolgens kapelaan was in Nieuw Namen, Halsteren-Lepelstraat, Steenberg en Dongen. Van 1941 tot 1947 was hij rector van het gasthuis in Etten-Leur waarna hij tot aan zijn pensionering pastoor was van Klein Dongen. Ondertussen beheerde hij ook het archief van het bisdom Breda. Merkelbach publiceerde regelmatig artikelen over dorpen in de Baronie. Hij schreef met Anne Hallema een geschiedenis van de gemeente Ginneken en Bavel.

#### **Piet B.A. Melief (1920-1992)**

Piet werd geboren in Zeist.<sup>38</sup> Na een studie geschiedenis aan de universiteit Utrecht werd hij leraar geschiedenis aan het Meisjeslyceum, het latere Mencia de Mendoza. Daarna was hij nog rector van Newman

scholengemeenschap in Breda. Hij promoveerde in 1955 bij prof. Verberne in Nijmegen op de wetgeving met betrekking tot de armenzorg in Nederland tussen 1795 en 1854. Daarna hield hij zich vooral bezig met de geschiedenis van de katholieke kerk. Zijn biografie van de eerste bisschop van Breda mgr. Jan van Hooydonk (1782-1868) geeft een goed beeld van het klimaat waarin een bisschop toen moest werken.

#### **pater Placidus (1882-1959)**

Geboren in 1882 in Boekel als Petrus Pennings.<sup>39</sup> In 1902 trad hij in bij de kapucijnen. Hij begon in 1912 te publiceren over historische onderwerpen, maar pas na zijn pensionering in 1947 verschenen er regelmatig artikelen met name in *De Oranjeboom*. In 1947 publiceerde hij bij het Historisch Genootschap te Utrecht het 'Discours', de enige kroniek die we hebben over de geschiedenis van Breda. 'De Pater' was een eenvoudige en vreedzame man. Zijn interesse ging vooral uit naar

10. Pater Placidus geeft uitleg over het begijnhof aan de deelnemers van een excursie van het congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 1956. (SAB, H. Chabot, 19560103)



de geschiedenis van de katholieke kerk in de zeventiende en achttiende eeuw.

### **Pieter Scherft (1916-2009)**

Geboren in Batavia (thans Jakarta). Studeerde klassieke talen in Leiden. Hij was van 1946 tot 1954 gemeentearchivaris van Breda en daarna tot aan zijn pensionering rijksarchivaris in Zeeland. Hij promoveerde in 1966 in Leiden op een proefschrift over de erfenis van Willem van Oranje. Voor de geschiedenis van Breda is dit boek, dat berust op grondig archiefonderzoek, van belang.

### **Louis G.J. Verberne (1889-1956)**

Geboren in Nes bij Amsterdam als zoon van een onderwijzer. Na een opleiding tot onderwijzer studeerde hij geschiedenis, eerst aan de Katholieke Leergangen en vervolgens aan de pas opgerichte katholieke universiteit in Nijmegen. Vanaf 1922 was hij leraar geschiedenis en al spoedig ook conrector aan het Onze Lieve Vrouwe Lyceum in Breda. In 1931 promoveerde hij met lof in Nijmegen op een proefschrift over de staatsman Gijsbert Karel van Hogendorp. Verberne bleef lesgeven combineren met wetenschappelijk onderzoek. Zijn interesse ging vooral uit naar de Bataafse Tijd (1795-1806). Hij werkte mee aan een door prof. I.J. Brugmans georganiseerde geschiedenis van Nederland. Evenals Vermaseren was hij een aanhanger van de Groot-Nederlandse Gedachte een beweging die streefde naar een staatkundige vereniging van Nederland met Vlaanderen. Tussen 1948 en 1955 verscheen een door hem opgezette vierdelige geschiedenis van de Nederlanden waaraan ook Boeren meewerkte. De bekroning van al dit harde werken was een benoeming tot hoogleraar in Nijmegen in 1948.

### **Bernard A. Vermaseren (1912-1989)**

Geboren in Nijmegen. Van 1931 tot 1936 studeerde hij geschiedenis in Nijmegen. Daar vatte hij sympathie op voor de Vlaamse Beweging. Na zijn studie combineerde hij evenals Verberne onderwijs aan een middelbare school met wetenschappelijk onderzoek. Dit laatste mondde in 1941 uit in een proefschrift over de katholieke geschiedschrijving in de zestiende en zeventiende eeuw waarop hij cum laude promoveerde. Anders dan hij verwachtte werd hij echter in 1947 geen hoogleraar in Nijmegen. In 1951 werd hij leraar geschiedenis

aan het Onze Lieve Vrouwe Lyceum in Breda. Hij werd daar ook conrector, maar slaagde er toch in deze drukke baan te combineren met wetenschappelijk werk. Hij bleef publiceren, maar een poging om een Nederlandse geschiedenis op Rooms-katholieke grondslag van de grond te krijgen mislukte. Vernieuwend was zijn bewering van de oude uit de negentiende eeuw daterende historische schoolatlas van De Bont. In 1968 kon hij het onderwijs opgeven na een benoeming aan het bureau van de Rijkscommissie voor de Vaderlandse Geschiedenis waar hij in 1970 directeur van werd. In deze functie kon hij al zijn tijd besteden aan wetenschappelijk onderzoek, maar de resultaten vielen tegen.

### **Simon A. Vosters (1925-2015)**

Simon werd geboren in Teteringen. Hij studeerde Spaans en Nederlands in Nijmegen en promoveerde daar in 1955. Hij gaf daarna onderwijs aan het Norbertus Lyceum in Roosendaal en de R.K. Leergangen in Tilburg. Dit liep uit op een benoeming tot hoogleraar Spaans aan de universiteit van British Columbia in Vancouver. Later vestigde hij zich weer in Breda. Zijn specialisatie waren de Spaans-Nederlandse culturele betrekkingen vóór 1700. Vosters schreef een driedelig boek over het beleg van Breda door de Spaanse veldheer Spinola in 1624/25.

### **Joop IJsseling (1927-2017)**

Joop werd geboren in Delft.<sup>40</sup> Na een studie aardrijkskunde aan de Katholieke Leergangen werd hij leraar in het middelbaar onderwijs. Dat lag hem echter niet en hij koos voor het archiefwezen. Van 1963 tot aan zijn pensionering in 1989 was hij verbonden aan het gemeentearchief Breda, waar hij de tweede man werd na Frans Brekelmans. Zijn voornaamste werk was de inventarisatie van twee voor de geschiedenis van Breda en omgeving belangrijke archieven, het Oud-Stadsarchief en het archief van het Bredase begijnhof. Daarnaast publiceerde hij veel artikelen, meestal in het jaarboek *De Oranjeboom*. Voor dat jaarboek maakte hij ook de kroniek met verschenen publicaties, een ondankbaar en tijdrovend werk. Hij droeg zijn kennis en kunde graag over aan anderen. IJsseling kon anders dan zijn baas Frans Brekelmans goed relativeren en had een opgeruimd karakter. Beide heren waren tot aan hun dood overtuigd katholiek.

- 1 Frans Brekelmans promoveerde pas in 1966.
- 2 Zie voor een omgrenzing van het land van Breda: P.M.M. Klep, (red.), A.C.M. Kappelhof, K.A.H.W. Leenders en J.W. Messer, *Historische atlas van de gemeente Breda* (Woudrichem 2021).
- 3 F.A. Brekelmans, 'Honderd jaar stadsarchief', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'*, 15 (1962) 24-71, 46-47.
- 4 I.H. Hingman *Inventaris van het archief der stad Breda loopende tot 10 december 1813* (Breda 1884) [feitelijk 1887].
- 5 Zie over Corstens de bijlage.
- 6 Bij een streekarchivariaat bleven de archieven berusten bij de gemeenten en reisde de archivaris rond. Bij een streekarchief werden de archieven ondergebracht in een gemeenschappelijk depot met een studiezaal om de stukken te kunnen raadplegen. In West-Brabant hield men lang vast aan streekarchivariaten.
- 7 *Staatsblad*, 1918 nr. 378.
- 8 Brekelmans, 'Honderd jaar', 64.
- 9 C.M.M. van Caulil, 'De beginjaren van de Oudheidkundige Kring De Ghulden Roos 1932-1950', in: *Jaarboek De Ghulden Roos*, 67 (2007) 19-62.
- 10 Wel te onderscheiden van het in Turnhout uitgegeven gelijknamige nog bestaande tijdschrift dat handelt over de geschiedenis van de Antwerpse Kempen.
- 11 Arnold-Jan Bijsterveld en Peter Nissen, 'In memoriam prof. dr. H.F.J.M. van den Eerenbeemt (\* Roosendaal en Nispen 1 januari 1930 – Tilburg 7 juli 2008)', in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 25 (2008) 123-128. Willem Frijhoff en Minke Hiemstra, *Bewogen en bewegen. De historicus in het spanningsveld tussen economie en cultuur*, (Tilburg 1986).
- 12 P.B.A. Melief, 'In Memoriam Mgr. Dr. J.L.M. de Lepper', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'*, 39 (1986) 1-10.
- 13 De provincie Africa omvatte het huidige Tunesië en een deel van Algerije.
- 14 In 1637 werd Breda voorgoed Staats.
- 15 Melief, 'In Memoriam De Lepper', 7.
- 16 Vriendelijke mededeling Ad Welschen uit Hilversum mei 2022.
- 17 P.C. Boeren, *Étude sur les tributaires d'église dans le comté de Flandre du IX<sup>e</sup> au XVI<sup>e</sup> siècle* (Amsterdam 1936).
- 18 Over Boeren werd ook geraadpleegd de website van de universiteitsbibliotheek van Leiden, zoekterm 'archief P.C. Boeren'. URL: [www.catalogue.leidenuniv.nl](http://www.catalogue.leidenuniv.nl). Publicaties: P.C. Boeren, *St. Wilibroord apostel van Brabant [1939]*. P.C. Boeren, *Het Blauwe Dal* (Maastricht 1940). P.C. Boeren, *Het hart van Brabant. Schets eener economische geschiedenis van Tilburg, uitgegeven bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan der kamer van Koophandel en Fabrieken voor Tilburg en omgeving* (Tilburg 1942). P.C. Boeren, *De roode pochette* (Nijmegen, 1945). Michael Schoengelen en P.C. Boeren, *Monasticon Batavum* (Amsterdam 1941-1942).
- 19 P.C. Boeren, *Een Nederlandse wacht aan de Rijn. Jan de eerste hertog van Brabant* (Amsterdam 1942), 194-195.
- 20 L.G.J. Verberne, *Geschiedenis der Nederlanden* (Nijmegen 1948-1955), deel I door P.C. Boeren, 'Van Lotharingen naar Bourgondië', (1948).
- 21 P.C. Boeren, *De heren van Breda en Schoten ca. 1100-1281* (Leiden 1965).
- 22 Boeren, *Heren van Breda en Schoten*, 222-224.
- 23 P.C. Boeren, *Catalogus van de handschriften van het Rijksmuseum Meermano-Westreenianum* (Den Haag 1979); P.C. Boeren, met medewerking van A.S. Korteweg en G. Piket, *Catalogus van de liturgische handschriften van de Koninklijke Bibliotheek* ('s-Gravenhage 1988).
- 24 C.J.M. Brok, 'In memoriam. Dr. Petrus Bernardus Antonius Melief. Een markant historicus', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 44 (1991) xiv-xv.
- 25 [www.biografischportaal.nl](http://www.biografischportaal.nl)
- 26 Frans Gooskens, 'In memoriam dr. Franciscus Antonius Brekelmans', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 65 (2012) xiii-xix; A.C.M. Kappelhof en K.A.H.W. Leenders, 'In memoriam Frans Brekelmans', in: *Engelbrecht van Nassau*, 32 (2013), nr. 1, p. 12-17. en M. Brekelmans, *Dr. F.A. Brekelmans 1917-2012. Stadsarchivaris van Breda. Gedreven en inspirerend* (z.p.l. 2020).
- 27 <https://brok.org/stamboom/index.php?route=stamboom/tree/brokjes/individual/1157/Carel-Brok>
- 28 Max de Bok, *Het onderwijs besturen. 75 jaar Petrus van Kesselstichting voor katholiek voortgezet onderwijs in Breda en omstreken* (Breda 1992) 44-46.
- 29 F.A. Brekelmans, 'In memoriam Prof. Mr. F.F.X. Cerutti', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 23 (1970) 1-13; F.F.X. Cerutti, e.a., *Geschiedenis van Breda. I. De middeleeuwen* (Breda 1952). F.F.X. Cerutti, 'Stadsarchief en stadsgeschiedenis', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 15 (1962) 1-23.
- 30 L.J. Rogier, 'Pastoor Aug. C.J. Commissaris als schrijver', in: *Brabantia*, 6 (1957) 282-287. Antoon Coolen, 'In memoriam pastoor Commissaris', in: *Brabantia* 6 (1957) 278-281.
- 31 Th.M.B. Corstens, 'In memoriam dr. Joannes Franciscus Corstens', in: *Sinte Geertruydsbronnen* 3 (1926) 21-25; J.F. Corstens, *Breda. Geschiedkundige bijzonderheden* (Breda 1900).
- 32 S.W.A. Drossaers, *Het archief van den Nassauschen Domeinraad*, 2 delen in 10 banden ('s-Gravenhage 1947-1955).
- 33 F.A. Brekelmans, 'In Memoriam A. Hallema', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 26 (1973) 1-8.
- 34 H. van der Hoeven, *Bijdragen tot de kennis der geschiedenis van Zundert en Wernhout* (Zundert 1920); heruitgave met een leeswijzer door Karel Leenders (Zundert 2020).
- 35 Katholiek Documentatie Centrum Nijmegen, documentatie; M.A.M. Voermans, 'Bekende en minder bekende pastoriebewoners: de katholieke pastorie in Willemstad', in: *Jaarboek De Ghulden Roos* 70 (2010) 113-116.
- 36 M.J.J.G. Buijs, 'De collectie Lohman: verborgen schat uit schoendozen', in: *Jaarboek De Ghulden Roos* 67 (2007) 139-150.
- 37 Kees de Jong, 'Louis Merkelbach van Nekkhuizen. Oud-archivaris bisdom Breda', in: *Engelbrecht van Nassau* 38 (2018) 9-18.
- 38 Brok, 'In memoriam'.
- 39 F.A. Brekelmans, 'In memoriam Pater Placidus', in: *Jaarboek 'De Oranjeboom'* 12 (1959) 1-11. Pater Placidus Pennings, ed. 'Het discours of de kroniek der heeren van Breda', in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap* 65 (1947) 335-376.
- 40 Harold Wessels, 'In memoriam Joop Usseling (1927-2017)', in: *Archievenblad* 121 (2017), nr. 7, p. 43.